

Gépi tanulás

Tanulás fogalma

- ❑ Egy algoritmus akkor tanul, ha egy feladat megoldása során olyan változások következnek be a működésében, hogy később ugyanazt a feladatot vagy ahhoz hasonló más feladatokat jobb eredménnyel, illetve jobb hatékonysággal képes megoldani, mint korábban.
- ❑ A tanulással meg lehet adni a feladat
 - modelljét (logikai formulák, valószínűségi hálók)
 - megoldó algoritmusát (genetikus programozás, mély hálók)
 - heurisztikáját (B' algoritmus)

Tanulási modellek

- Ha a megoldandó problémát egy $\varphi : X \rightarrow Y$ leképezés modellezi, akkor ehhez azt az $f : X \rightarrow Y$ leképezést kiszámító algoritmust keressük (tanuljuk meg), amelyre $f \approx \varphi$
 - sokszor egy rögzített $f : P \times X \rightarrow Y$ leképezést használunk, és annak azon $\Theta \in P$ paraméterét keressük, amelyre $f(\Theta, x) \approx \varphi(x)$
- *Induktív tanulási modell*
 - f leképezést (illetve annak paraméterét) $x_n \in X$ ($n=1..N$) bemenetek (**minták**) alapján tanuljuk
- *Adaptív (inkrementális) tanulás*
 - Egy már megtanult f leképezést egy új minta anélkül módosít, hogy a korábbi mintákat újra meg kell vizsgálnunk.

Induktív modellek tanulási módjai

- ❑ *Felügyelt tanulás*: ismeri a tanuláshoz használt minták elvárt kimenetét is, azaz az $(x_n, \varphi(x_n))$ ($n=1..N$) input-output párok alapján tanul.
- ❑ *Felügyelet nélküli tanulás*: nem ismeri a tanuláshoz használt minták elvárt kimenetét, csak x_n ($n=1..N$) lehetséges inputokat; a minták illetve az azokra kiszámolt kimenetek közötti összefüggéseket próbálja felismerni, azokat osztályozni.
- ❑ *Megerősítéses tanulás*: nem ismeri ugyan a tanuláshoz használt minták elvárt kimenetét, de képes az x_n ($n=1..N$) inputokra kiszámolt eredményt minősíteni, hogy az mennyire megfelelő.

1. Felügyelt tanulás

- A problémát modellező $\varphi : X \rightarrow Y$ leképezés közelítéséhez választunk egy $f : P \times X \rightarrow Y$ paraméteres leképezést, majd ennek azon $\Theta \in P$ **paraméterét** keressük (*paraméteres tanulás*), amelyre az (x_n, y_n) ($n=1..N$) tanító minták mellett (ahol $y_n = \varphi(x_n)$) az alábbi $L(\Theta)$ hiba már elég kicsi (ettől reméljük, hogy $f(\Theta, x) \approx \varphi(x)$)

$$L(\Theta) = \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N \ell \left(\underbrace{f(\Theta, x_n)}_{t_n}, y_n \right)$$

elvárt kimenet

számított kimenet

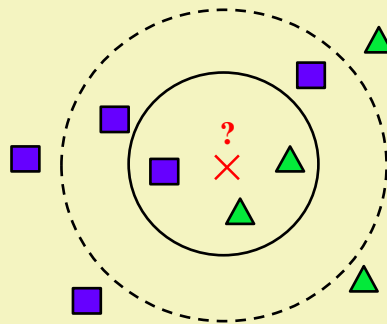
- $\ell : Y \times Y \rightarrow \mathbb{R}$ **hibafüggvény** (ha Y m dimenziós)
 - $\ell(t_n, y_n)$ lehet például $\|t_n - y_n\|_1$, $\|t_n - y_n\|_2^2$, vagy $-\sum_{j=1..m} y_{nj} \cdot \log t_{nj}$.

Megjegyzés

- ❑ Fontos, hogy az $f(\Theta, x)$ kiszámítása gyors legyen; nem baj, ha a megfelelő Θ megtalálása lassú, hiszen ezt a tanító minták segítségével előre számoljuk ki.
- ❑ A Θ megtanulása akkor működik jól, ha
 - N elég nagy (Ugyanakkor számolni kell azzal, hogy a mintákat drága összegyűjteni, a $\varphi(x_n)$ -eket költséges kiszámolni.)
 - f és ℓ megfelelőek (ehhez tapasztalat, sok próbálkozás kell)
 - Θ közel esik a paraméter globális optimumához
- ❑ A Θ megtalálása egy nem-konvex optimalizálási feladat: a Θ globális optimumának megtalálása egy NP-teljes probléma. Szerencsére ez nem is cél, mert ezzel túl mohó módszert kapnánk (túltanulás), amely a tanító mintákra tökéletes, de egyébként nem.

1.1. K legközelebbi szomszéd

- Egy $x \in X$ bemenethez annak a K darab mintának az outputja alapján számol kimenetet (pl. átlagolással, vagy többségi szavazással), amely minták inputja a legközelebbi esik az x -hez.

A módszer és értékelése

$sort(x, P, K)$: a $P = \{ x_n \mid n = 1..N \}$ tanító minták bemeneteiből képzett, az x -től vett távolság alapján növekvő sorozat első K eleme.

ha egy állítás igaz, akkor 1-et ad, különban 0-t

$$f(\Theta, x) = \sum_{n=1..N} \frac{\mathbb{I}(x_n \in sort(x, P, K))}{K} \cdot y_n$$

$$f(\Theta, x) = \arg \max_{n=1..N} \sum_{\substack{x_i \in sort(x, P, K) \\ \varphi(x_i) = y_n}} 1$$

- a Θ paraméter a minták és a $K \in \mathbb{N}$ szám együttese
- a legközelebbi szomszédokat az $\|x_n - x\|_2^2$ távolságok sorba rendezésével választjuk ki

előny: egyszerű leprogramozni, a „tanulás” gyors

hátrány: ha N nagy, a tárolás költséges;

az f kiszámítása, azaz a minták sorba rendezése erőforrásigényes

1.2. Döntési fa

- ❑ Tegyük fel, hogy az $x \in X$ bemeneteknek ugyanazon tulajdonságait (adott attribútumainak értékeit) ismerjük, azaz egy bemenetet **attribútum-érték párok halmazával jellemezhetünk**.
- ❑ Képzeljük el azt az irányított fát, amelynek
 - **belső csúcsai egy-egy attribútumot** szimbolizálnak, és az abból kivezető éleket ezen attribútum lehetséges értékei címkézik
 - **ágai attribútum-érték párok halmazát** jelölik ki
 - **levelei egy-egy lehetséges kimeneti értéket** mutatnak
- ❑ Egy x bemenet az attribútum-érték párjai alapján egyértelműen leképezhető a döntési fa egyik levelére, amelyik a bemenethez tartozó kimenetet adja meg.

Példa: Elfogadjuk-e a megajánlott vizsgajegyet?

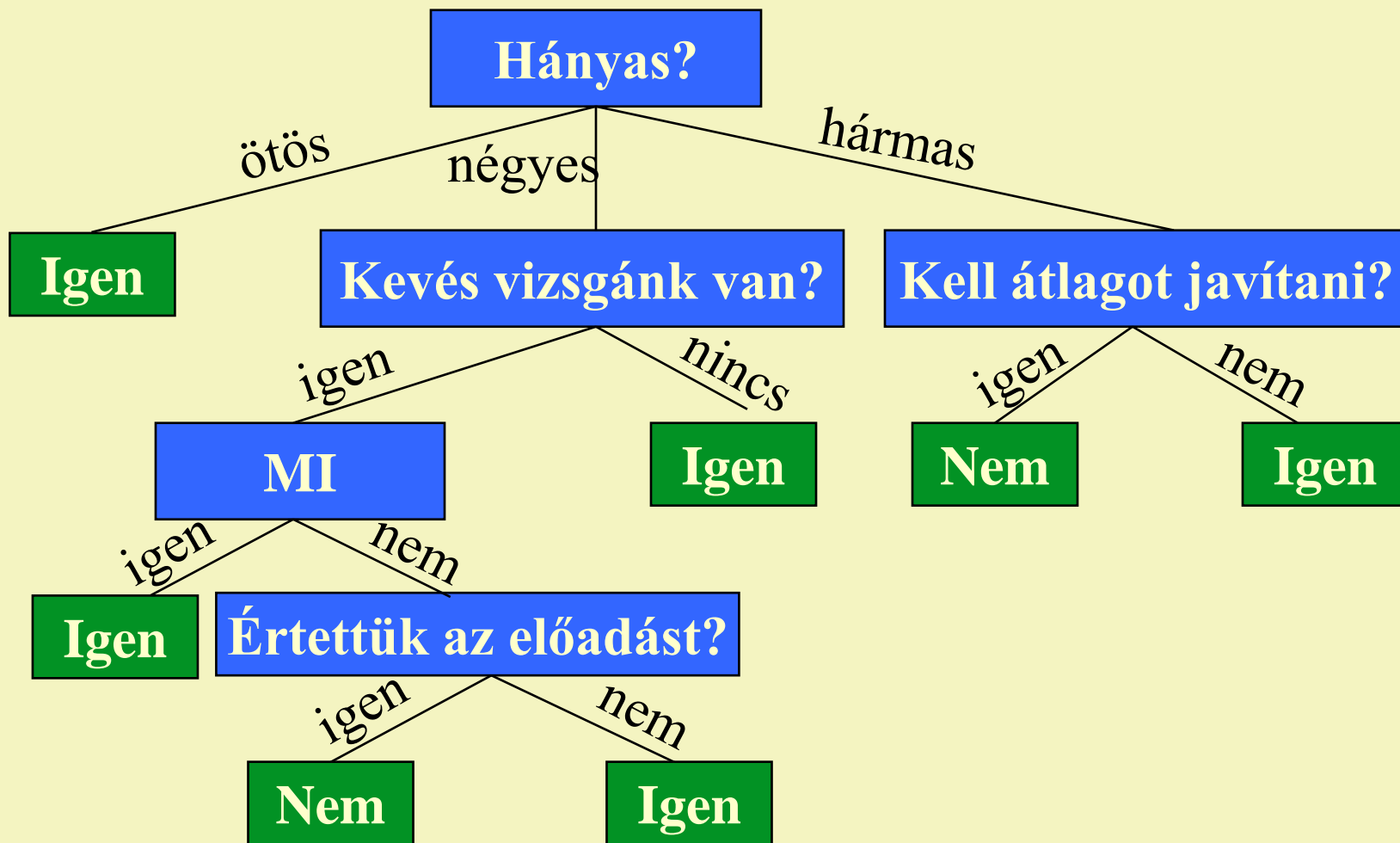
□ Minták:

- Ha az ötös, akkor feltétlenül.
- Ha négyes és kevés vizsgánk van és értettük az előadást, akkor nem; feltéve, hogy a tárgy nem a Mesterséges intelligencia.
- Ha hármas és az átlagot kell javítanunk, akkor nem.

Attribútumok és lehetséges értékeik:

- hányast ajánlottak meg (3, 4, 5)
- kevés vizsgánk van-e (igen, nem)
- kell-e átlagot javítani? (igen, nem)
- az MI tárgyról van-e szó? (igen, nem)
- értettük-e az előadást? (igen, nem)

Példa: Elfogadjuk-e a megajánlott vizsgajegyet?

Döntési fa építése

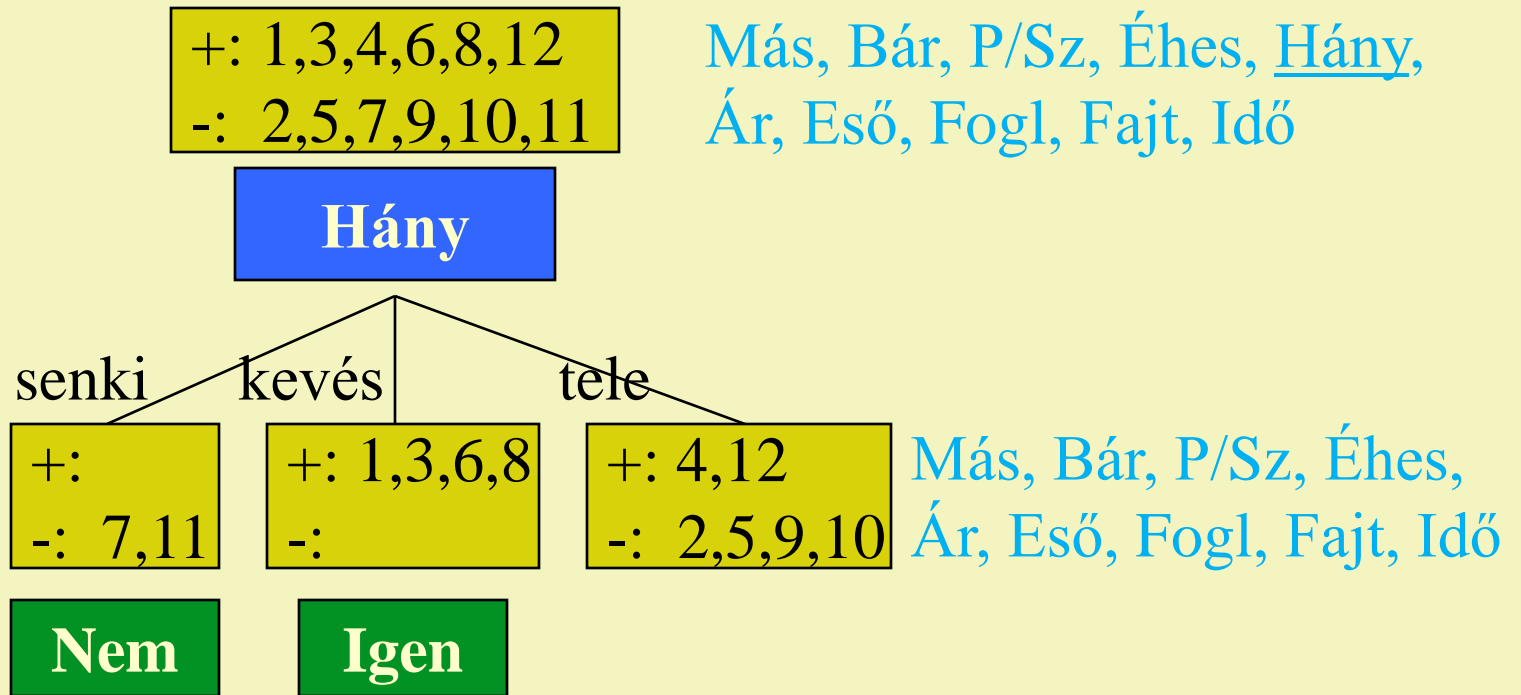
- A döntési fát tanító minták segítségével építjük fel. Ennek során
 - minden **csúcshoz hozzárendeljük azon tanító mintákat**, amelyek a csúcshoz vezető ág attribútum-érték párjaival rendelkeznek.
 - egy csúcs úgy válik **belső csúcscsá**, hogy egy – a hozzávezető ágon még nem szereplő – attribútummal címkézzük fel.
 - egy csúcst véglegesen **levélcsúcsnak** nyilváníthatunk, ha
 - nincsenek tanító mintái, vagy mind hasonló kimenetű, vagy a csúcshoz vezető ágon már minden attribútum szerepel.
 - a **levélcsúcs értéke** a hozzá tartozó tanító minták kimeneteinek átlaga vagy a leggyakoribb kimenete lesz.

(Ha nem tartoznak minták a levélcsúcsához, vagy nem egyértelmű, melyik a leggyakoribb kimenet, akkor a szülőcsúcsának mintái alapján számolunk.)

Étterem probléma (Russel-Norvig)

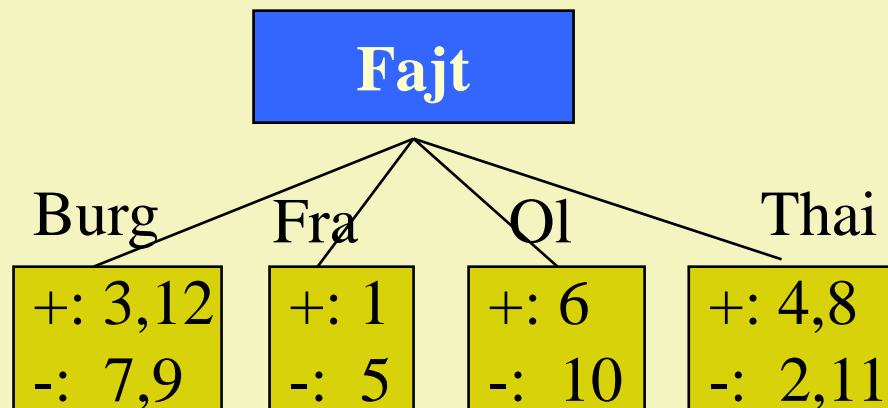
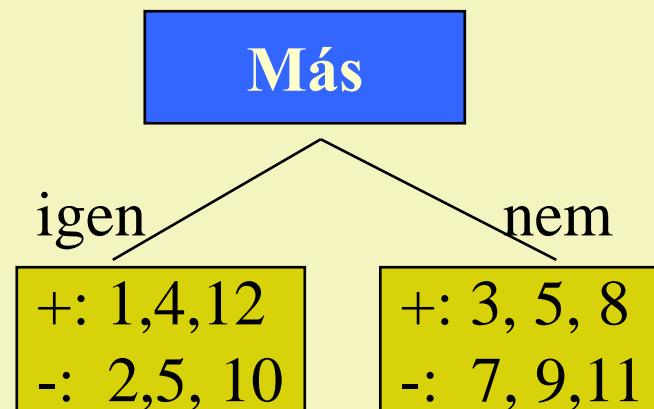
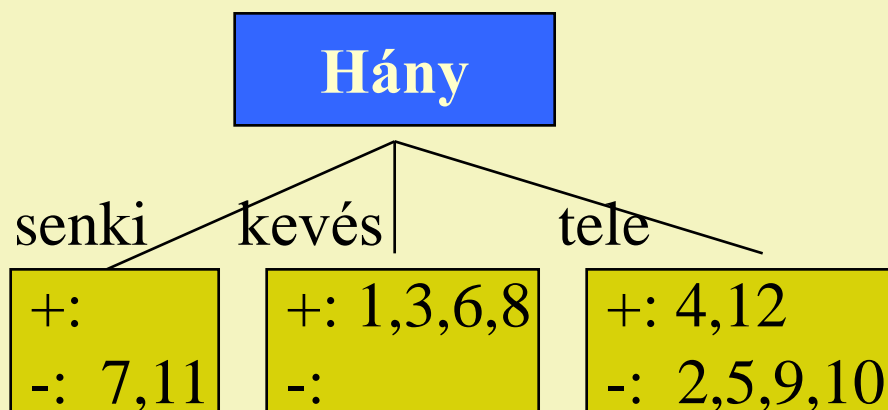
Pl.	Más	Bár	P/Sz	Éhes	Hány	Ár	Eső	Fogl	Fajt	Idő	Marad
1	I	N	N	I	kevés	drá	N	I	Fra	10	I
2	I	N	N	I	tele	olcs	N	N	Tha	60	N
3	N	I	N	N	kevés	olcs	N	N	Bur	10	I
4	I	N	I	I	tele	olcs	N	N	Tha	30	I
5	I	N	I	N	tele	drá	N	I	Fra	sok	N
6	N	I	N	I	kevés	köz	I	I	Ol	10	I
7	N	I	N	N	senki	olcs	I	N	Bur	10	N
8	N	N	N	I	kevés	köz	I	I	Tha	10	I
9	N	I	I	N	tele	olcs	I	N	Bur	sok	N
10	I	I	I	I	tele	drá	N	I	Ol	30	N
11	N	N	N	N	senki	olcs	N	N	Tha	10	N
12	I	I	I	I	tele	olcs	N	N	Bur	60	I

Döntési fa építésének első lépése

Ugyanazon problémához több döntési fa is megadható.
A lehető legkisebb döntési fa megtalálása egy NP-teljes probléma.

Alternatív lépések

A fa építésének első lépésében a Hány attribútum választása tűnik a legjobbnak, mert ekkor csak egy olyan új csúcs lesz, amely még nem levél, és annak mintái nem fele-fele arányban igen-nem értékek.

Heurisztika

- ❑ Egy döntési fa annál kisebb (annál hamarabb lehet benne egy tetszőleges bemenethez illeszkedő levélcsúcsot találni), minél rövidebbek az ágai.
- ❑ Ennek érdekében a fa építése során minél hamarabb levélcsúcsokat próbálunk meg képezni. Ehhez az kell, hogy egy csúcs tanító mintáinak kimenetei között kicsi legyen az eltérés (a 2-es norma), vagy minél kevésbé legyenek a kimentek változatosak (entrópia).
- ❑ Egy csúcshoz tehát úgy érdemes attribútumot választani, hogy megkeressük, melyik attribútum mellett kapunk a gyerekcsúcsoknál összességében legkisebb eltérésű kimenetekkel rendelkező tanító minta halmazokat.

Információ tartalom (Entrópia)

- P -beli minták információtartalma (entrópiája):

$$E(P) = E(p_1, \dots, p_n) = - \sum_{i=1}^n p_i \log_2 p_i$$

- ahol a P -ben n féle eltérő értékkel rendelkező minta van, amelyek P -beli gyakoriságainak aránya $p_1 : \dots : p_n$, és $p_1 + \dots + p_n = 1$

- Az élettermes problémában a mintáknak mindössze kétféle (pozitív vagy negatív) kimenete lehet. Ekkor

$$E(P) = E(p^+, p^-) = -p^+ \log_2 p^+ - p^- \log_2 p^-$$

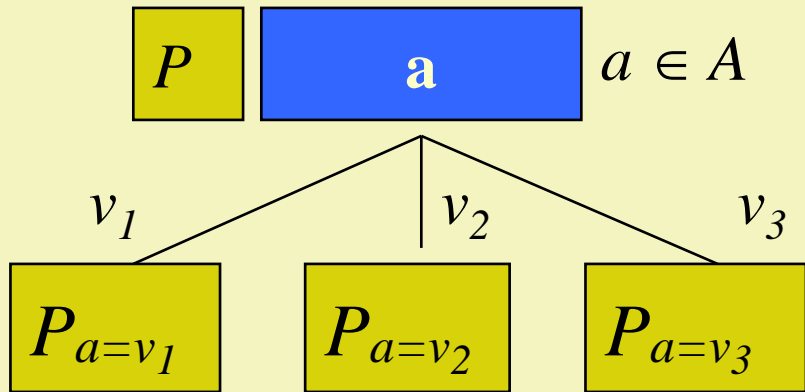
- ahol p^+ a P -beli pozitív, p^- a negatív minták aránya ($p^+ + p^- = 1$)

- Példa:

Ha P -ben 2 pozitív és 3 negatív minta van: $E(P) = E(2/5, 3/5) = 0.97$

Ha P -ben 0 pozitív és 3 negatív minta van: $E(P) = E(0/3, 3/3) = 0$

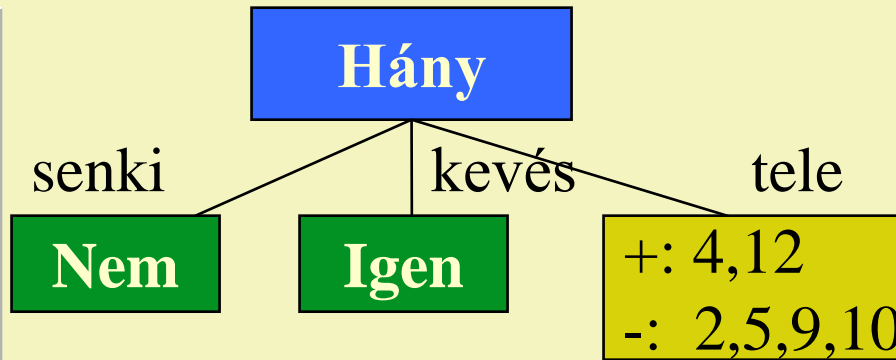
Információs előny számítása

$$C(P,a) = E(P) - \sum_{v \in \text{Érték}(a)} \frac{|P_{a=v}|}{|P|} E(P_{a=v})$$

- ahol P a szülő csúcs mintái, a a választott attribútum,
- az $\text{Érték}(a)$ az a attribútum által felvett értékek, és
- a $P_{a=v} = \{ p \in P \mid p.a=v \}$

Egy csúcs attribútumának kiválasztása 1.

$$E(\{2,4,5,9,10,12\}) = \\ = E(2/6, 4/6) = 0.92$$

Más, Bár, P/Sz, Éhes,
Ár, Eső, Fogl, Fajt, Idő

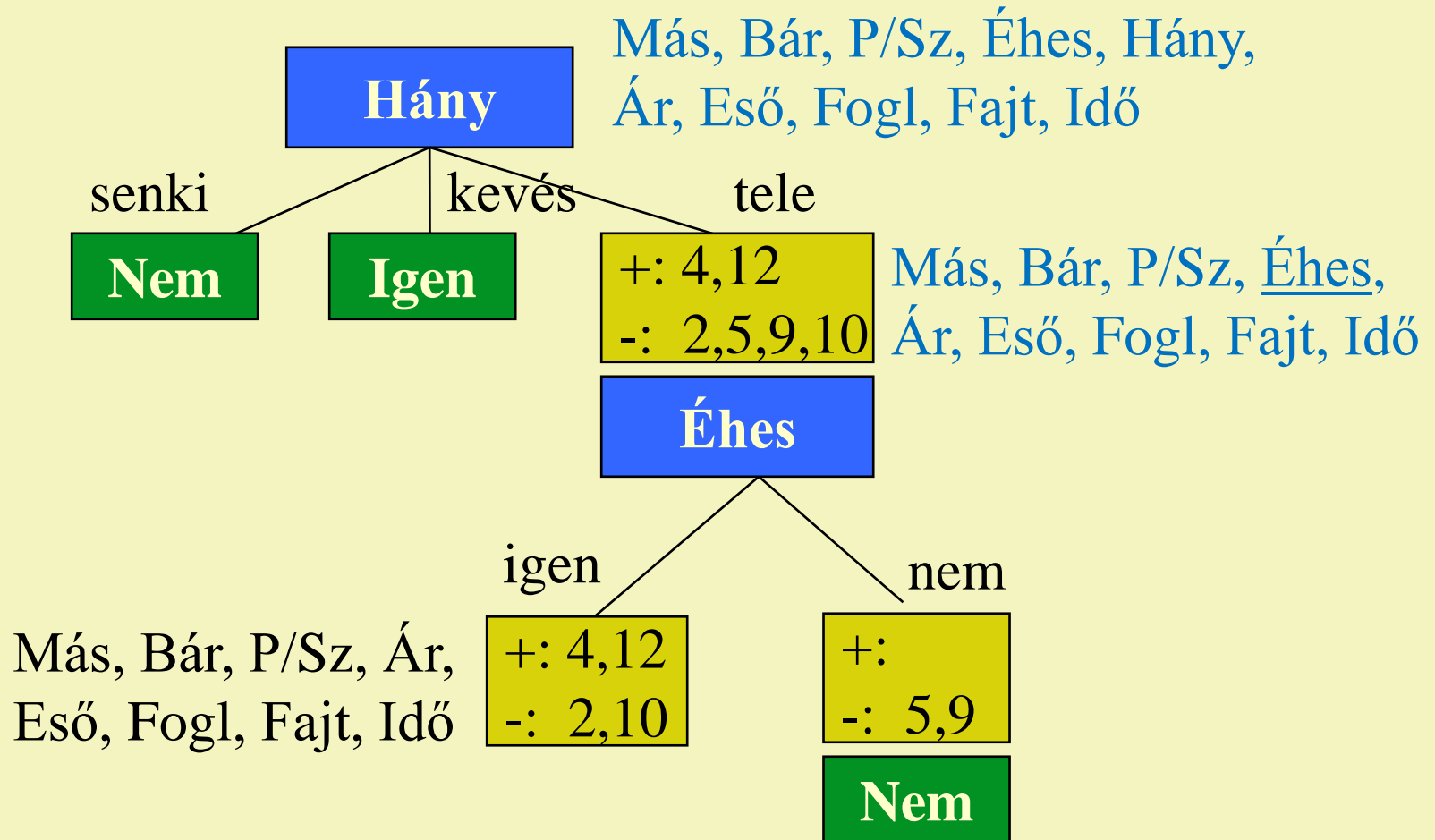
- Ha a fa építés folytatásakor a *Más* attribútumot választjuk, akkor a minták 1:5 arányban ketté válnak: {9} (*Más*=*hamis*), és {2, 4, 5, 10, 12} (*Más*=*igaz*),
 - $E(\{9\}) = E(0/1, 1/1) = 0$
 - $E(\{2,4,5,10,12\}) = E(2/5, 3/5) = 0.97$
- Az információs előny: $C(\{2,4,5,9,10,12\}, \textit{Más}) = E(\{2,4,5,9,10,12\}) - (1/6 E(\{9\}) + 5/6 E(\{2,4,5,10,12\})) =$
 $E(2/6, 4/6) - (1/6 E(0/1, 1/1) + 5/6 E(2/5, 3/5)) = 0.92 - 0.81 = 0.11$

Egy csúcs attribútumának kiválasztása 2.

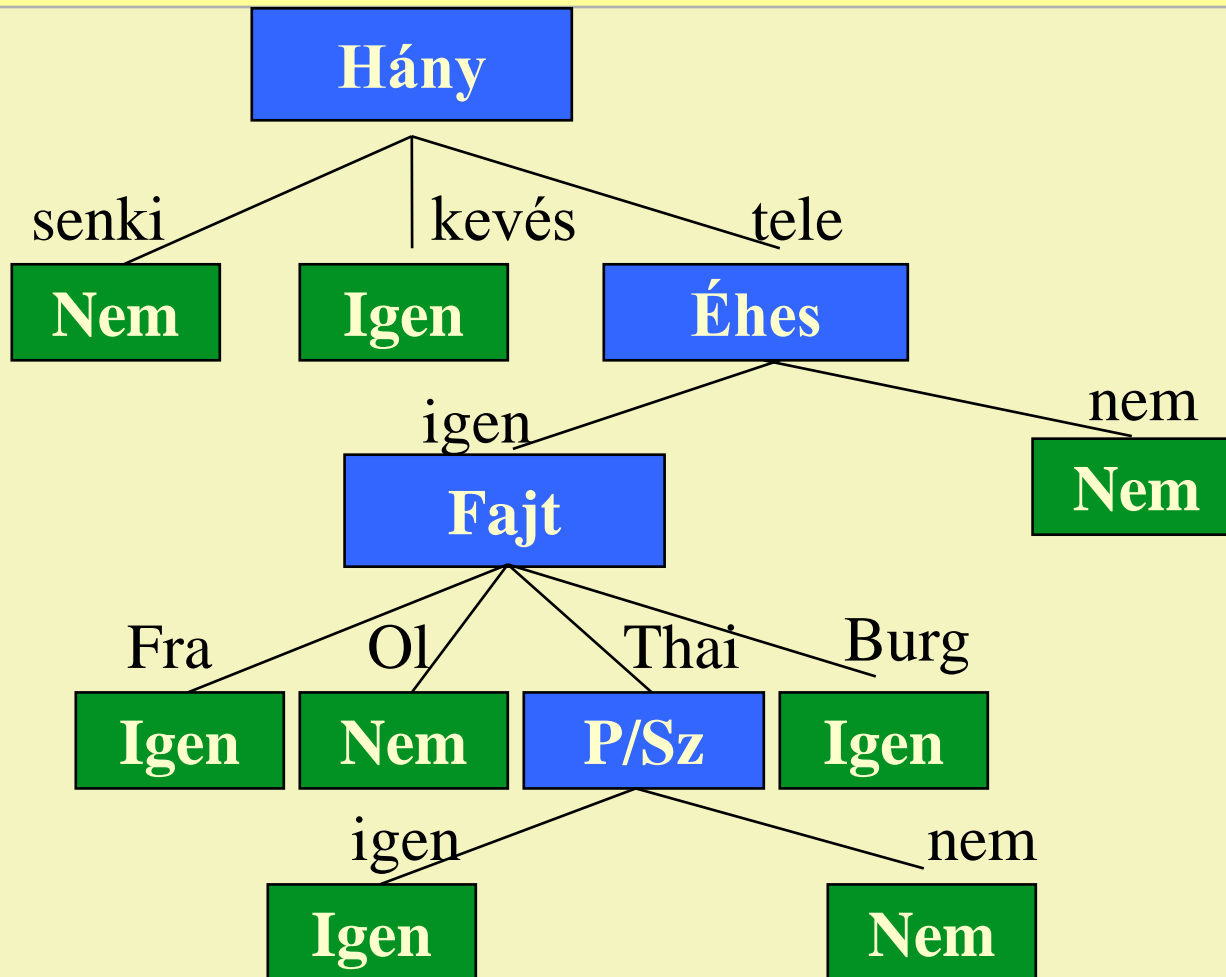
$$C(\{2,4,5,9,10,12\},a)= 0.92 -$$

<i>Más:</i>	$1/6 E(0/1,1/1)+5/6 E(2/5,3/5)=$	<i>0.81</i>
<i>Bár:</i>	$3/6 E(1/3,2/3)+3/6 E(1/3,2/3))=$	<i>0.92</i>
<i>P/Sz:</i>	$1/6 E(0/1,1/1)+5/6 E(2/5,3/5)=$	<i>0.81</i>
<i>Éhes:</i>	$4/6 E(2/4,2/4)+2/6 E(0/2,2/2)=$	<i>0.67</i>
<i>Ár:</i>	$4/6 E(2/4,2/4)+0/6 E(0,0)+ 2/6 E(0/2,2/2)=$	<i>0.67</i>
<i>Eső:</i>	$5/6 E(2/5,3/5)+1/6 E(0/1,1/1)=$	<i>0.81</i>
<i>Fog:</i>	$4/6 E(2/4,2/4)+2/6 E(0/2,2/2)=$	<i>0.67</i>
<i>Fajt:</i>	$2/6 E(1/2,1/2)+1/6 E(0/1,1/1)+1/6 E(0/1,1/1)+2/6 E(1/2,1/2)=$	<i>0.67</i>
<i>Idő:</i>	$0/6 E(0,0)+2/6 E(1/2,1/2)+2/6 E(1/2,1/2)+2/6 E(0/2,2/2)=$	<i>0.67</i>

További lépések

Étterem probléma döntési fája

Készítsünk algoritmust

- ❑ Egy fokozatosan épülő döntési fában minden csúcsnál eltároljuk
 - a csúcshoz tartozó (csúcshoz vezető ág attribútum-érték párjaival rendelkező) **tanító mintákat**
 - a csúcsnál még választható (a csúcshoz vezető út csúcsainak címkéiben nem szereplő) **attribútumokat**
- ❑ Egy csúcs lehet
 - attribútummal **címkézett belső csúcs**, amelyekből kivezető éleket az attribútum lehetséges értékei címkézik
 - **kiértékelt vagy értékkel nem rendelkező levélcsúcsok**
- ❑ Minden lépésben egy értékkel még nem rendelkező levélcsúcsról kell eldönteni, hogy kaphat-e értéket vagy legyen-e belső csúcs.

Algoritmus

- Kezdetben a fa egyetlen címkézettlen csúcsból áll (ez lesz majd a gyökér), amelyhez az összes mintát és attribútumot rendeljük.
- Veszünk a fából egy értékkel még nem rendelkező levélcsúcsot, amíg van ilyen:
 1. Ha a csúcsnak nincsenek mintái ($P = \emptyset$), akkor a szülőcsúcsának mintái alapján kiszámoljuk a csúcs értékét.
 2. Ha a csúcshoz tartozó minták kimenete nem nagyon tér el egymástól, akkor ezekből kiszámoljuk a csúcs értékét.
 3. Ha a csúcsnak nincsenek választható attribútumai ($A = \emptyset$), akkor a csúcs mintái alapján kiszámoljuk a csúcs értékét.
 4. Egyébként a választható attribútumok közül a legkedvezőbbnek látszóval megcímkézzük az adott csúcsot, és generáljuk a gyerekeit az azokhoz tartozó mintákkal és választható attribútumokkal együtt.

Megjegyzés

- ❑ **Zaj:** Két vagy több eltérő besorolású minta attribútum-értékei megegyeznek.
 - Ilyenkor a minták válaszainak átlagolása félrevezethet
- ❑ **Túlzott illeszkedés:** A bemenetek olyan attribútumait is figyelembe vesszük, amelyek a kimenetre nincsenek hatással. (Például egy kocka dobás eredményére a kocka színe és a dobás dátuma alapján értelmetlen szabályszerűségeket találunk.)
 - A lényegtelen attribútumokat ($C(P,a) \sim 0$) állítsuk félre.
- ❑ **Általánosítások:**
 - Hiányzó adatok (attribútum értékek) problémája
 - Folytonos értékű attribútumok

Tanulás döntési fával

- Egy döntési fában az $x \in X$ bemenetre kiszámolt levélcsúcs értéke:

$$f(\Theta, x) = \sum_{n=1..N} \frac{\mathbb{I}(x_n \in P(x))}{|P(x)|} \cdot y_n$$

$P(x)$ az x -re kiszámolt levélcsúcs tanító mintái bemeneteinek halmaza

$$f(\Theta, x) = \arg \max_{n=1..N} \sum_{\substack{x_i \in P(x) \\ \varphi(x_i) = y_n}} 1$$

- Θ a döntési fa, amely optimalizálása annak mohó felépítése.

előny: jól értelmezhető (a mintákra tökéletes eredményt ad, és a mintákhoz hasonló inputokra többnyire jó eredményt ad);
a tanító minták helyett csak a döntési fát kell tárolni;
 x -re adott eredmény gyorsan számolható

hátrány: az optimális döntési fa építése NP-teljes, a bemutatott mohó módszerrel csak lokálisan optimális döntési fához jutunk

1.3. Véletlen erdő

- K darab döntési fát építünk a tanító minták alapján úgy, hogy egy-egy fa építéséhez a tanító mintáknak is $(P_k \subseteq P)$, és az attribútumoknak is $(A_k \subseteq A)$ csak egy-egy véletlen kiválasztott részhalmazát használjuk fel. Így kapjuk a **véletlen erdőt**.
- Egy véletlen erdő minden fájában külön-külön megállapíthatjuk, hogy egy $x \in X$ bemenet a döntési fa melyik levelére képződik le. Ezen levelekhez tartozó tanító mintahalmazok kimenetei alapján becsüljük az x kimenetét. Ez lehet az egyes fák
 - adott levelei értékéből képzett átlag, vagy
 - adott leveleinek értékei közül a leggyakoribb

Tanulás véletlen erdővel

- Egy x bemenethez tartozó kimenetet a minták kimeneteinek súlyozott átlaga, ahol a súlyok attól függenek, hogy egy minta a véletlen erdő döntési fáinak x -re kiszámolt levélcsúcsaihoz tartozó mintahalmazok közül hányba esik bele, és az a halmaz hány elemű:

$$f(\Theta, x) = \frac{\sum_{k=1}^K \text{value}(x, \text{decision_tree}(A_k, P_k))}{K}$$

ami a P_k és az A_k alapján felépített döntési fából számolható ki x -re

$$f(\Theta, x) = \arg \max_{k=1}^K \sum_{i=1}^K \mathbb{I}(\text{value}(x, \text{decision_tree}(A_k, P_k)) = \text{value}(x, \text{decision_tree}(A_i, P_i)))$$

- Θ maga a véletlen erdő, optimalizálása az erdő felépítése

előny: a tanító minták helyett csak az erdőt kell tárolni;
a véletlen generálás miatt kevésbé mohó, elkerüli a túltanulást;
az x -re adott eredmény számolása párhuzamosítható

hátrány: az eredmény kevésbé értelmezhető; az erdő-építés NP-teljes